

Džo

aizraujošā dzīve

Jāzeps Grosvalds, daudz biežāk saukts par Džo, nenodzīvoja pat divdesmit deviņus gadus. Taču nekas viņa dzīvē nepalika nenobaudīts un neizjuts, viņš no tās paņēma visu, ko varēja.

Rīgas patriciešu dēls

Jāzeps, tuviniekiem un draugiem Džo, piedzima prominentā ģimenē. Viņa tēvs Fridrihs Grosvalds bija advokāts un ilggadīgs Rīgas Latviešu biedrības priekšnieks, otrajā paaudzē turīgs latvietis un pirmajā – Rīgas augstāko aprindu pārstāvis. Taču vienmēr atcerējās, ka cēlies no zemnieku un dzirnavnieku Lielmežu dzimtas. Jāzeps, jaunībā izmisīgi vēloties līdzināties vācu bagāto aprindu jaunatnes pārstāvjiem, tomēr bija spiests atzīt, ka “viss mans tips, mans ģimis, mana miesa norāda, ka esmu strādnieka cilvēks”.

Fridrihs Grosvalds nebija pragmatiskos bērnu izglītošanas lietās, nesūdzējās par izdevumiem, tikai smalki aprēķināja, cik izmaksās abu dēlu un triju meitu studijas. Māte Marija, dzimusi Pakalniete, ar bērniem runāja vāciski, prata arī franču un angļu valodu, labi spēlēja klavieres. No pieciem bērniem mātes mīlulis bija ceturtais – Džo. Viņš jau kopš bērnības bija pazīstams ar Jani Rozentālu, Rūdolfu Blaumani, Annu Brigaderi un citiem latviešu kultūras darbiniekiem, kas reizi nedēļā pulcējās Grosvaldu namā uz pēcpusdienas tēju. Tāpēc nav brīnums, ka Džo agri aizrāvās ar mūziku, litera-

tūru, zīmēšanu un gleznošanu. Viņš varēja droši teikt, ka mācījies pie Rozentāla, jo mākslinieka padomi un aizrādījumi zēnam, kam rūpīgas studijas likās garlaicīgas, bet iztēle un roka darbojās nevainojami, lieti noderēja. Jau pusaudža gados Džo ilustrēja Blaumaņa satiriskos dzejoļus (starp citu, viņš zīmējās pazīstamo Blaumaņa portretu pirmajiem rakstnieka Kopotajiem rakstiem), viņa darbi parādījās arī kādā Minhenes jaunatnes žurnālā.

1904. gada sākumā vienmēr priekšpalnis Jāzeps sajūtās slukti, un ārsts konstatēja sirds darbības traucējumus. Maijā viņš kopā ar māti devās uz Nauheimu ārstēties, kur peldēja, vingroja, spēlēja tenisu un jauki pavadīja laiku. Atpakaļceļā caur Vāciju un Šveici viņiem pievienojās arī tēvs. Zēna kultūras bagāža krietni vien pavairojās. Slimība atkāpās.

Dzīve kā rotaļā

Ģimnāziju Džo pabeidza ar sudraba medaļu, lai gan skolas dzīve un mācības zēnam dziļi ribās. Viņu daudz vairāk saistīja izdomas un realitātes, dzīves un rotaļas prestatī. Tātad māksla. Tēvs nebēdāja, ka abi deli nemācās praktiskas zinības – Olģerds

Jāzepa Grosvalda dosjē

- Latviešu mākslinieks, strēlnieks, viens no modernisma aizsācējiem latviešu glezniecībā un nācijai būtisku tēmu atveidotājs kara un politisko krīžu posmā.
- Dzimis 1891. gada 24. aprīlī Rīgas patriciešu ģimenē. Ceturtais bērns saviem vecākiem.
- Studējis glezniecību Minhenē un Parīzē.
- Viens no pirmajiem Latvijas ārlietu resora darbiniekiem.
- Darbojies mākslinieku pulcīņā *Zaļā puķe* un Rīgas mākslinieku grupā, liekloties gleznojot portretus. Radījis tematiskus gleznu ciklus *Bēgļi* (1915–1917), *Latviešu strēlnieki* (1916–1917) un *Austrumu ciklu* (1918–1919).

Jāzeps Grosvalds angļu virsnieka uniformā (1919).

Minhenē studēja mākslas vēsturi, Jāzeps turpat apguva glezniecību. Pirmais mācību gads pie ungāru mākslinieka Hollošija gan Jāzēpu neapmierināja, viņš bija gatavs tēvam par prieku kļūt praktisks. Bet tēvs lika turpināt iesāktu. Pēc jauki pavadītām vasaras brīvdienām Rīgā un jūrmalas vasarnīcā, kur līdzās izklaidei bija pirmā piedalīšanās latviešu mākslas izstādē ar 14 darbiem, 1909. gada oktobrī Džo pameta Rīgu un devās uz Berlīni un Mīnheni. Pēc gada viņš ieradās Parīzē. Šajā Rietumeiropas intelektuālajā un mākslinieciskajā centrā viņš ar pārtraukumiem nodzīvoja trīs gadus – mācījās gleznošanu un baudīja dzīves priekus.

1911. gada Džo uz laiku bija jāpamet Parīze, lai kalpotu caram un tēvzemei. Dienests Vilkavišķos, ulānu pulkā, bija jauns piedzīvojums mākslinieka dzīves ceļā. Viņš lieliski apguva jāšanas prasmi, norūdīja miesu un raksturu, lasīja krievu literatūru, saprata, ko spēj un var. Virsnieku kompānijā tika dzerts šņabijs, gramofons gadāja par muzikālajām interesēm, romantiskas ģimnāzistes un jautras palaistuves – par erotiku.

Dzīves baudišana un izklaides palīdzēja pilnveidoties uzvedībā un runā, bet prasīja arī upurus. Jau no 1912. gada Džo brīžam sajūta sāpes aknu rajonā. 1914. gada pavasarī tās sāka apgrūtināt dzīvi. Diagnoze – aknu iekaisums. Jau aprīlā beigās viņš bija Karlsbādes kūrortā un pirmo reizi savos divdesmit divos gados sajūta, ka noveco. Mamma un māsa Margarēta steidzami atbrauca mierināt nabaga Džo, kuram bija jādzēr dziedinošais minerālūdens, kas garšoja kā padzīsis fotoattīstītājs. Sekoja jauks un jautrs ceļojums uz mājām caur Prāgu, Drēzdeni, Leipcīgu, Veimāru, nevienam nenojaušot, ka tās ir pēdējās miera dienas Eiropā.

Zaļā puķe

Ziņu par kara sākšanos Džo saņēma Edinburgā (tagadējos Džintaros), kur viņš atkopās un atpūtas. Ieradies Rīgā, jaunclis palīdzēja mātei, kas vadīja Latviešu palīdzības komitejas dāmu pulciņu, aprūpēt karā iesaukto piederīgos. Karadienā viņu neņēma slimu aknu dēļ. Tā kā karš vēl bija tālu, tā nopietnība pagaidām jauno mākslinieku neskāra. Viņa dzīve galvenās bija divas lietas. Pirmā – milas attiecības ar vienu precētu dāmu, pēc tam – jau daudz nopietnāk – ar citu, Karolīnu Skujskurbi. Otrā – tuvīšanās latviešu jaunajiem māksliniekiem, kuri meklēja latviskus ceļus mākslā. Palicis viens vecā-

kiem piederošā Teātra bulvāra otrā nama sētas mājas septītajā dzīvoklī, no kura bija izvaktas gandrīz visas mēbeles, viņš tajā nodibināja *Zaļo puķi* – mākslinieku kopu, kurā darbojās Konrāds Ubāns, Voldeamars Tone, Jēkabs Kazāks, Aleksandrs Drēviņš un citi jaunie, tikko divdesmit gadu slieksni pārkāpušie nacionāli ar skaidriem mākslinieciskiem un nacionāliem ideāliem. Džo bija ilgi kļidīs par Rietumeiropu, lai beidzot atrastu savas dzīves galveno uzdevumu tepat, savās mājās.

Vācu karspēkam tuvojoties Rīgai, Džo devās pie ģimenes uz Petrogradu. Vecāki viņu vairs nevarēja uzturēt, vajadzēja meklēt darbu. Džo mēģināja pelnīties ar avižu grafiku zīmēšanu, strādāja latviešu bēgu apgādāšanas Centrālkomitejā. Tur radās iedvesma viņa bēgu ciklam.

Kas latvietim jādara

1916. gada februārī, kad medicīniskā komisija Džo kā neirstēnīki atzina par ēriģu tikai ārrindas dienestam, viņš pieteicās latviešu strēlnieku bataljonos. 25. aprīlī Grosvaldu iedalīja latviešu strēlnieku 6. Tukuma pulkā par jātnieku izlūku nodaļas virsnieku. Džo jutās liksms, ka dara to, kas latvietim jādara, un bija gatavs krist kaujā. Dzīve vēl interesētā kā darba lauks, bet citādi galvenais bija izdzīvot uz un pārējo kāres vairs nebija. 30. maijā Grosvalds kopā ar bataljonu devās uz pozīcijām. Kaujās piedzīvotais atspoguļojās strēlnieku cikla darbos.

Tā paša gada oktobrī Grosvalds tika komandēts par tulku uz Petrogradu, Galvenās artilērijas pārvaldes ķīmijas komiteju. Februāra revolūcijas ainas viņš vēroja pa sava dzīvokļa logu. Jūlijā Džo pēdējo reizi mūža bija Rīgā, lai nokārtotu atbrīvošanu no strēlniekiem, – viņu gaidīja spēcīdžums Francijā. Parīzē Grosvalds klausījās lekcijas par indīgajām gāzēm, piedalījās gāzu izmēģinājumos. Viņš ļoti negribējās atgriezties Petrogradā, kur bija notikusi oktobra revolūcija, un izlēma doties uz Londonu.

Gaidot kādu dienesta izdevību, Džo paguva savaldzināt bagātu 38 gadus vecu peruānieti (protams, precētu), ar kuru kopā elegantīši sagaidīja 1918. gadu – pie kamina uz zverādas ar atdzēsēta viņa glāzi rokās. Izbaudījis dikās dzīves priekus, Džo pieteicās par tulku angļu ekspedīcijas korpūsā, kas devās uz Mezopotāmiju. Ekspedīcija ģenerāļa Dunstervila vadībā šķērsoja Sarkano jūru, aiz muguras atstāja Basru, Bagdādi, Kermanšahu, Kazvīnu, Enzeli... 30. aprīlī sākās grūtais

ekspedīcijas posms, ko vajadzēja veikt kājam. Ar sasprēgājušām rokām un ceļu locītavām, atkal ciezdams sāpes aknu rajonā, Džo aukstās naktis pavadīja teltī, kur visas lietas bija piesūkušās ar mitrumu. Taču nezaudēja dzīviesprieku un ātri vien iemācījās persiešu valodu. Pārī Kaspijas jūrai nonācis Baku, Grosvalds darbojās par ģenerāļa Tompsona personīgo tulku. Viņa spējas tika novērtētas – ar *Military Cross* par sevišķiem nopelniem –, bet nepierastais klimats un pārciestā malārija krietni sabojāja viņa veselību.

Nelaime ar kāju

Nelaime nekad nenāk viena. 1919. gada 13. martā Grosvalds krita no zirga, samežģija kreisās kājas lielo kaulu, piecas nedēļas pavadīja hospitālī, kur, pateicoties “mulķa” doktora pārskatīšanai”, kāja nelabojās. 5. jūnijā pēc gara ceļojuma viņš beidzot nonāca Londonas hospitālī jau kā invalids. Dr. Bārkers kāju apārsteja tiktāl, ka Džo varēja staigāt bez spieka, tomēr klibodams. No dienesta bija jāatvadās.

Tomēr viņu jau gaidīja jauns darbs – Jāzeps Grosvalds kļuva par Latvijas sūtniecības sekretāru Parīzē. Laiku pa laikam viņš tomēr atgriezās Londonā, lai ārstētos. Draugam Ubānam rakstītajās vēstulēs bieži tika pieminēta slimā kāja, acimredzot tā stipri bojāja viņa garastāvokli.

Grosvalds sapņoja kļūt par istu mākslinieku ar mazu, saulainu darbnīcu, kūrā kārtību uzturētu veca kalpone. Neplīnu mēnesi pirms nāves Džo rakstīja Ubānam: “Man pašam vēl nekad nav gribējies tā gleznot kā tagad – tik līdzīgu drošs par savas kājas stāvokli, mēģināšu kaut kā ierīkoties – vai nu braukt mājā, vai kā.” Bet, kārtējo reizi no Londonas atgriezies Parīzē, Grosvalds 1920. gada 15. janvārī saslima ar spēņu gripu. Sākumā gan tadām niekam nepievērsa uzmanību, taču drīz vien stāvoklis kļuva tik slikts, ka bija jāiet slimnīcā. Janvāra beigās likās, ka viss būtu labi, bet... Daudzcietaisais organisms pievīla. 1. februārī pulksten 12.30 Džo nomira.

Septiņpadsmit gadus Jāzēpa Grosvalda pelni atradās Perlašēja kapsētā. Pēc tam tos pārvēda uz Rīgu un novietoja vecāku atdusas vietā Meža kapos. Ģimenes milulis atgriezās pie savējiem. **I**

Maija Krekle

Izmantotas J. Grosvalda vēstules no A. Nodievas sastādīta krājuma *Latvietis vēstulēs* (2004); fakti – no B. Vīpera un E. Kļaviņa monogrāfijām.